

"Однополярність" і "багатополярність" світу: нарративи публічних маніпуляцій В. Путіна (2000–2008 рр.)

Павло Гай-Нижник,
доктор історичних наук,
Інститут політичних і
етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса
НАН України

Pavlo Hai-Nyzhnyk,
Doctor of Historical Sciences,
Kuras Institute of Political
and Ethnic Studies of the
NAS of Ukraine

ORCID: 0000-0002-8912-8398
hai-nyzhnyk@ukr.net

Анотація. У статті висвітлено хронологію використання і динаміку сенсових навантажень нарративів "однополярність" і "багатополярність" у риторичі та промовах В. Путіна з часу обіймання ним посади президента Російської Федерації у 2000 р. до завершення двох президентських термінів у 2008 р. Виокремлено комбінацію дефініцій "двополярність", "однополярність" і "багатополярність" світу в ідеологемі нової архітектури глобальної безпеки, що застосовувалася В. Путіним для просування геостратегічних цілей РФ і початку її протистояння із т. зв. колективним Заходом. Простежено та проаналізовано сенси й цілі зовнішньополітичної риторики В. Путіна щодо архітектури світової безпеки в контексті геополітичної тактики Російської Федерації щодо

втілення своєї стратегії змін важелів впливів у світі та експансії на міжнародній арені. Виявлено і встановлено намагання В. Путіна цілеспрямовано дискредитувати місце та роль демократичного світу у безпековій системі планети в контексті відтворення неоімперії СРСР на пострадянському просторі та намагання встановлення нової конфігурації світового порядку. Відмічено, що у ті часи основною ціллю просування нарративу "багатополярності" були внутрішньоросійська аудиторія та країни Глобального Півдня. Узагальнено, що промова В. Путіна на безпековій конференції у Мюнхені 2007 року стала оголошенням нової холодної війни Заходу (ЄС і НАТО) і започаткувала новий етап глобальної дійсності у далекоглядній стратегії РФ зміни важелів геополітичного впливу на євразійському просторі та руйнуванні усталеної системи світової безпеки. Доведено свідомі маніпулятивні й дезінформаційні засоби у промовах президента Російської Федерації у намаганні дискредитувати держави-члени НАТО, зокрема США, у своїй стратегії формування антизахідної фронди з метою трансформації наявної системи впливів і рівноваг на світовій арені.

Ключові слова: В. Путін, однополярний світ, багатополярний світ, геополітика.

"Unipolarity" and "Multipolarity" of the World: Narratives of V. Putin's Public Manipulations (2000–2008)

Annotation. The article highlights the chronology of the use and the dynamics of the semantic loads of the narratives "unipolarity" and "multipolarity" in the rhetoric and speeches of V. Putin from the time he assumed the post of president of the Russian Federation in 2000 until the end of two presidential terms in 2008. The combination of the definitions of "bipolarity", "unipolarity" and "multipolarity" of the world in the

ideology of the new architecture of global security, which was used by V. Putin to promote the geostrategic goals of the Russian Federation and start its confrontation with the so-called Collective West. The meanings and goals of V. Putin's foreign policy rhetoric regarding the architecture of world security in the context of the geopolitical tactics of the Russian Federation regarding the implementation of its strategy of changing the levers of influence in the world and expansion on the international arena have been traced and analyzed. V. Putin's efforts to purposefully discredit the place and role of the democratic world in the security system of the planet in the context of the reproduction of the neo-empire of the USSR in the post-Soviet space and efforts to establish a new configuration of the world order have been identified and established. It is noted that in those days the main goal of promoting the "multipolarity" narrative was the domestic Russian audience and the countries of the Global South. It is summarized that V. Putin's speech at the security conference in Munich in 2007 became the announcement of a new Cold War for the West (the EU and NATO) and initiated a new stage of global reality in the far-sighted strategy of the Russian Federation to change the levers of geopolitical influence in the Eurasian space and destroy the established world security system. Deliberate manipulative and disinformation tools have been proven in the speeches of the President of the Russian Federation in an effort to discredit NATO member states, in particular the USA, in its strategy of forming an anti-Western front with the aim of transforming the existing system of influences and balances on the world stage.

Key words: V. Putin, unipolar world, multipolar world, geopolitics.

Постановка проблеми. Росія з часу розпаду СРСР завжди прагнула не втратити остаточно й відновити геополітичні потуги на пострадянському просторі та у світі. Об'єктивно було зрозумілим, що для цього Москві знадобиться час і певні зусилля, аби зберегти власну цілісність і своє лідерство на пострадянському просторі на першому етапі, відновити фінансово-економічний поступ й переозброїти та осучаснити військо – на другому й, зрештою, повернутися до клубу провідних світових країн (третій етап), що дасть їй нагоду і можливості до втілення геополітичного проекту демонтажу усталеної системи впливу і рівноваги зі встановленням нового світового порядку на планеті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що попри масив праць з питань геополітики Кремля аналітики практично не торкалися саме комплексного аналізу публічної риторики В. Путіна у період перших двох термінів його президентства. Так, **завданням** статті є проаналізувати динаміку застосування президентом РФ наративів "однополярний" і "багатополярний" саме у публічному просторі й визначити стратегічні напрями і мету, яка формувала і не припиняла визначати глобальну ідеологію зовнішньополітичної діяльності Російської Федерації.

З часу обіймання В. Путіним президентської посади – одразу ж у 2000 р. було прийнято нову Концепцію зовнішньої політики РФ [Концепция ..., 2000]. Її провідною темою стала інтеграція Росії та Білорусі (її поглинання) й претензія на нове місце Російської Федерації у світовому політичному просторі. Демонстративним виявом нової еволюції зазіхань Росії на світовий порядок та її протистояння з так званим колективним Заходом є й офіційна риторика її президента, а з огляду на авторитарно-диктаторську структуру Російської

Федерації такі публічні заяви набувають особливої ваги і значення. З часом їхнє акцентування ставало дедалі різкішим і вирізнішим, надто – напередодні й після початку 2022 року повномасштабної (тотальної) війни Росії супроти України, й нерозривно пов'язувалися з так званою кремлівською ідеологією демонтажу однополярного світу та з новітньою концепцією зовнішньої політики Росії щодо руйнації існуючої глобальної системи безпеки. Отже, **метою дослідження** є комплексне відстеження прихованих мотивів та динаміки використання В. Путіним від 2000 до початку 2008 року наративів "однополярний" і "багатополярний" світ як тактичного ярлика у зовнішній політиці щодо геостратегічної мети РФ у зміні глобальної системи безпеки і світового порядку.

Виклад основного матеріалу. Проблема однополярності / біполярності у світі В. Путін поступово розпочав публічно педалювати чи не одразу ж після першого року свого президентства. Так, наприклад, в інтерв'ю грецьким телекомпаніям 5 грудня 2001 р. він назвав розширення НАТО на схід Європи й запрошення тогочасним генсеком Альянсу Росії до тісної співпраці "більш або менш марним і нікчемним заняттям", а зовнішню політику, засновану на "натоцентризмі" – великою помилкою [*Интервью греческим ...*, 2001]. При цьому В. Путін заперечив можливість і прагнення вступу РФ до НАТО, адже, на його думку, "поступово Росія повертає собі якість країни, якій небайдуже, що відбувається у тих чи інших регіонах світу", додаючи, що "неможливо уявити собі Росію, яка б не цікавилася і не впливала б на ці процеси" [*Интервью греческим ...*, 2001]. Він визнавав, що руйнація не тільки Радянського Союзу, а й біполярного світу мала низку серйозних наслідків, що призвело до перегрупування сил на планеті. Проте, підкреслював він, Росія поступово, що стає все більш очевидним, "на новій базі, на ґрунті ринкової економіки та демократії набувала тієї якості та тієї ролі, яку вона й мала би відігравати у світі" [*Интервью греческим ...*, 2001].

Майже за рік (2 грудня 2002 р.) в інтерв'ю індійським ЗМІ В. Путін знову нарікав на існуючу систему світової безпеки. Він прилетів до Нью-Делі наступного дня з Пекіна [*Putin ...*, 2002]. "Взагалі тема будівництва майбутньої архітектури міжнародної безпеки стала дуже актуальною після того, як світ перестав бути двополярним", – заявив В. Путін [*Интервью индийским ...*, 2002]. При цьому він зауважував, що попри те, що світ сильно змінився, колишні інструменти вирішення суперечок не тільки можуть бути використані – вони повинні бути пристосовані до сучасних умов і повинні вдосконалюватися. І додав, що має на увазі насамперед інструменти ООН, де й мали би проявлятися принципи багатополярності світоустрою, зокрема й узгодження позицій усіх країн. Не важко помітити, що В. Путін натякав на узгодження позицій саме з Росією, хоча й визнав, що резолюція 1441 ООН щодо Іраку в контексті атаки по ньому США може розглядатися у позитивному ключі [*Интервью индийским ...*, 2002]. У підсумку про потребу відновлення і побудови безпеки "стабільного та міцного багатополярного світу" було занотовано у Делійській декларації про

подальшу консолідацію стратегічного партнерства між Індією та РФ (Нью-Делі, 4 грудня 2002 р.) [*President ...*, 2002].

Незабаром, 28 січня 2003 р. на зустрічі з викладачами і студентами КНУ ім. Т. Шевченка В. Путін уже тоді упевнено заявив, що Росія й надалі дружитиме з державами вісі зла (КНДР, Іраном і саддамівським Іраком). Щоправда, вторгнення США та їхніх союзників у 2003 р. призвело до фактичного зникнення Іраку з геополітичної карти світу як держави, яка раніше була одним з кросрегіональних центрів сили у близькосхідній підсистемі. Це збіглося з "поверненням" Ірану та Туреччини до регіональної політики на рубежі XXI ст. Росія мусила проковтнути посилення двох близькосхідних гравців й зникнення з тієї арени свого сателіта, але вміло використала цей факт у маніпуляції темою загрози однополярного світу.

За потреби власних інтересів, В. Путін маніпулював міжнародним правом і Радою Безпеки ООН. Він згадав, що після того, як зруйнувався Варшавський блок, НАТО, натомість, не розпалося, але припинив існування біполярний світ. Дивна логіка В. Путіна полягала у претензії: чому, мовляв, НАТО не вчиняє самогубство. Але насправді він усі світові негаразди таким чином перекладав саме на НАТО. Тож ланцюг маніпуляції прямував до питання про те, якою буде архітектура міжнародної безпеки, а отже – місця у ній Росії.

Водночас він одразу ж відверто попередив і застеріг українців на майбутнє "завжди пам'ятати, що стратегічний вибір України відповідає національним інтересам дружби з Росією" [*Вступительное слово ...*, 2003]. Вочевидь там, де перебувають геостратегічні інтереси Росії, – міжнародне право і принципи пропагованого В. Путіним безпекового вибору за багатополярного світу зникають априорі за визначенням. Такий принцип кремлівської геополітики було де-юре зафіксовано й в офіційному документі. Саме 2003 року серед вагомих кластерів військово-політичного тиску й превентивної атаки ставилося завдання домінування РФ у СНД (а відтак і на пострадянському просторі). Тож у зовнішньополітичній концепції від 2003 р. Москва демонстративно заявила про власне право застосування превентивного удару без попередження і без згоди міжнародних структур [*Антон Бутейко ...*, 2003].

Тим часом В. Путін і надалі поширював світом наратив багатополярності, присолоджуючи його перспективою "взаємин, що забезпечують справедливий розподіл переваг всесвітньої глобалізації", як це було, скажімо, 5 серпня 2003 р. у Путраджаї в Малайзії [*Церемонія ...*, 2003]. Перебуваючи в Куала-Лумпур, В. Путін в інтерв'ю "Al Jazeera" 16 жовтня знову говорив про зниклий двополярний світ, коли все вирішувалося на засаді балансу двох сил, і про те, що сучасний світ, позбавлений цього ідеологічного протистояння, став складнішим, але надає й більше можливостей для позитивного рішення. Здавалося б, В. Путін вказував на плюси від закінчення холодної війни, але він знову маніпулював, натякаючи на НАТО, й сам собі заперечував, маскуючи крутість красномовністю. "Світ, на наше глибоке переконання, не може бути однополярним за визначенням. Просто тому, що він дуже різноманітний,

він політично різноманітний, він етнічно різноманітний, культурно дуже різноманітний. І він, звичайно, має бути збалансованим та багатополярним. Але це не означає, що під цією багатополярністю ми розуміємо якусь конфронтацію. Позбавлений ідеологічного змісту та протистояння, сьогоденний світ дозволяє нам відкрито вести діалог один з одним", – продовжував він [*Интервью телеканалу ...*, 2003].

При цьому кремлівський лідер вважав за нормальне після провалу перемовин з Д. Бушем у Кемп-Девіді погрожувати превентивним ракетним ударом неназваним країнам, зокрема важкою ракетою SS-19. В. Путін також натякнув, цілком у дусі холодної війни, на скору розробку нових систем стратегічного ядерного озброєння. І, знову ж, він говорив про пріоритет міжнародного права і рішення РБ ООН й, водночас, вказав, що Росія все ж залишає за собою право діяти засобом завдання превентивних ударів. І В. Путін був готовий маніпулювати й потерпати від своєї третьорядності до часу "ікс", коли він виставить свою "реальність" як ультиматум усьому світові.

Натомість у таїландському Бангкоку 19 жовтня було сказане протилежне від заявленого в Куала-Лумпур про руйну двополярного світу, що надає більше можливостей для позитивного рішення. Тоді В. Путін заявляв: "Після краху біполярного світу ситуація стала тривожною і важко прогнозованою" [*Выступление и ответы ...*, 2003]. Й знову повертався до улюбленої теми маніпуляції навколо побудови нової глобальної архітектури безпеки, коли попередні союзи і зобов'язання тріщать по швах. Але ж якщо існують союзи, як заявляв В. Путін, то однополярність – вигадка. Заявляючи, що світ став менш прогнозований, В. Путін знову відмовився навести приклад і пояснити, як, за його твердженням, в однополярному світі світова непередбачуваність зростає, адже це – алогічно.

Він вказував, що у поняття багатополярності не вкладає тезу про суперництво чи ворожнечу, а натомість має на увазі культурну, етнічну, релігійну багатополярність, яка де-факто існує у світі. Таким чином, його слова про потребу врахування реально існуючого становища у світі і необхідності побудови системи стримувань та противаг задля створення збалансованого світу на принципах міжнародного права з осередком в ООН видаються нічим іншим, як маніпуляцією [*Выступление и ответы ...*, 2003]. Адже міжнародне право, в тому числі й у рамках ООН, уже існувало, як і багатополярність культур, етносів, релігій тощо.

Нарікав В. Путін на руйнацію біполярного світу й на те, що глобальні зміни призводять до змін у взаєминах між країнами, також і в інтерв'ю турецьким ЗМІ 1 вересня 2004 р. у Дагомисі в Сочі. Принагідно нагадаю, як нещодавно в Малайзії він говорив протилежне – що глобалізований світ має перевагу, позаяк забезпечує справедливий розподіл у ньому [*Интервью представителям ...*, 2004]. Тим не менш, 24 вересня на Всесвітньому конгресі інформативності в Москві В. Путін, зокрема, розповідав, що солідність і ґрунтовність фундаменту безпеки може надати лише багатополярний світ [*Ответы и вопросы ...*,

2004]. Практично про це ж саме (необхідність об'єднати зусилля у боротьбі з тероризмом) виголошував В. Путін 13 жовтня й в інтерв'ю китайським "Женьмінь Жібао" та CCTV [Інтерв'ю китайським ..., 2004]. Але ж світ давно не був сліпим і реагував на нові виклики: ще 20 грудня 2001 року світ, саме з подачі РБ ООН, створив антитерористичну коаліцію. Тоді вона діяла в Афганістані, а згодом розширилася як географічно, так і чисельно до 40 держав-учасниць. В. Путін чудово знав про це, як і про те, що тоді РФ проігнорувала свою участь у ній, хоча пізніше й приєдналася.

В. Путін також розповів, що ШОС, яка створювалася як інструмент вирішення міжнародних питань КНР із новоутвореними державами, що виникли після розпаду СРСР, повністю виправдала себе й розширюється, в тому числі, й у політичній сфері. Ба більше, він засвідчив, що Росія і Китай співпрацюють з Євросоюзом над створенням так званих чотирьох спільних просторів [Інтерв'ю китайським ..., 2004]. Отже, усе це заперечувало вже тоді його ж твердження про диктат однополярного світу, в тому числі й в економіці та політиці, а ШОС та його (Путіна) слова – є ще одним свідченням маніпуляцій російського президента.

Яскравим прикладом невігластва В. Путіна є й сам Китай, який почав проводити реформи з реструктуризації економіки, орієнтованої на вільний ринок ще від 1978 р. (тобто за біполярного світу), й в його економіку вклали інвестиції тисячі транснаціональних компаній (уже й за т. зв. однополярного світу). Ідеологом же та засновником стратегії залучення КНР у світову капіталістичну систему був постійний член Ради Більдерберзького клубу Г. Кісінджер [Кисінджер, 2013]. Тож і після постанови т. зв. однополярного світу ніщо не завадило соціалістичному Китаю здійснити величезний економічний стрибок свого капіталістичного господарства й стати одним з важелів і гарантів безпеки у світі. США та Великобританія (разом з транснаціональним капіталом) за допомогою напряму руху капіталу в Азію вже надали міжнародним відносинам багатополярного характеру за так званого "однополярного світу" й Азія стала транснаціональним капіталом Заходу, а Китай перетворювався на азійського лідера [Cohen, 2003, р. 399]. Повторив свої тези В. Путін і 26 жовтня 2004 року у Києві, коли говорив, що світ може бути лише багатополярним і що взагалі однополюсних речей не буває. "Подивіться, що відбувається в Азії: Китай, Індія, Японія розвиваються активно, як і країни Азії; у Південній Африці – помітне зростання; у Латинській Америці Бразилія, інші країни розвиваються ефективно. Загалом, світ, безумовно, буде лише багатополярним", – доводив В. Путін очевидні усім речі [Інтерв'ю українським ..., 2004]. Отже, наратив В. Путіна про однополярний світ заперечував сам В. Путін.

Натомість, що прикметно, у ті роки В. Путін говорив і про те, що світ усе ще не подолав тенденції міжнародного життя за холодної війни, виключно азійській та південноамериканській аудиторії. Так було, зокрема, в його інтерв'ю чилійським ЗМІ 18 листопада [Інтерв'ю чилійської ..., 2004] та індійській Hindu 3 грудня 2004 р., коли він сказав, що побудувати однополярну систему

міжнародних відносин в принципі нездійснено, знову ж згадуючи про світовий тероризм, локальні війни й ООН [*Интервью индийской ...*, 2004].

Доволі знаковою того року стала пресконференція В. Путіна, що відбулася у Кремлі 23 грудня 2004 р. На ній російський президент чомусь заявив, що Захід має "бажання обмежити можливості Росії щодо розвитку її відносин зі своїми сусідами" і прагне ізолювати Російську Федерацію [*Пресс-конференция ...*, 2004]. Натомість сам практично висунув ультиматум Україні, коли зазначив, що її вступ до ЄС у найближчі 15–20 років навіть не буде розглядатися. Тож Київ має звернути свій погляд у бік ЄЄП [*Пресс-конференция ...*, 2004]. При цьому В. Путін зійшов на звинувачення США, ЄС, ОБСЄ і НАТО у подвійних стандартах та в маніпуляціях на виборах в Україні, Афганістані, Іраку, Косово тощо, до порівняння становища національних меншин у Македонії, Сербії, Румунії з проєкцією на анклав етнічних росіян у Балтиці та щодо сепаратизму в грузинських Абхазії та Південній Осетії, запевняючи, що РФ підтримує територіальну цілісність Грузії. Коли ж В. Путіну нагадали про його риторику під час поїздок по Азії та Південній Америці, зокрема його вислів у Делі на початку грудня про "вкрай небезпечні спроби перебудувати створену Богом багатоліку сучасну цивілізацію за казармовими принципами однополярного світу", він безапеляційно заявив: "Ми із задоволенням констатуємо, що переважна більшість учасників міжнародного спілкування дотримується теорії багатопольярного світу" [*Пресс-конференция ...*, 2004].

Зрештою, нарікаючи на однополярний світ, В. Путін чомусь не згадував у своїх поїздках Глобальним Півднем, що Росія, власне, створила й свій військово-політичний "полюс" – ОДКБ. До того ж, на пресконференції за підсумками сесії Ради ОДКБ у Москві 23 червня 2005 р. він запевняв, що ОДКБ послідовно зміцнює свій міжнародний авторитет та вплив і вже утвердилася як організація, яка відіграє самостійну стабілізуючу роль у системі глобальної і, насамперед, регіональної безпеки як офіційний спостерігач ГА ООН, визнана також ОБСЄ та ШОС. У зоні відповідальності ОДКБ, за його словами, було становище в СНД, у країнах Центральної Азії та в Афганістані [*Пресс-конференция ...*, 2005]. Отже, як бачимо, насправді світ був і залишається не таким уже й однополярним, а заяви В. Путіна про його однополярність були нічим іншим, як дезінформацією та цілеспрямованим розпалюванням антизахідної істерії в дусі холодної війни. До того ж, у вигаданому нібито однополярному світі чомусь під парасолькою Москви, окрім таких "полюсів", як ОДКБ, БРІК чи ШОС, існували й СНД та ЄврАзЕС. Чим не багатопольярність, в якій насправді вже існувала Росія, не кажучи про наявність й інших міжнародних та міждержавних об'єднань різного спрямування і статусу.

За рік, 27 червня 2006 р., під час виступу на нараді з послами і постійними представниками РФ В. Путін договорився до того, що він бачить, як зростає у зарубіжних партнерів запит на активну роль Росії у світових справах [*Выступление ...*, 2006]. При цьому він, немов би застерігаючи від власних намірів, вказував, що конфліктний потенціал у світі, незважаючи на всі зусилля,

не припиняє зростати, а після руйнування біполярного порядку зберігається великий елемент непередбачуваності глобального розвитку. "Можливо, саме звідси не вщухають розмови про неминучий конфлікт цивілізацій з перспективою тривалої конфронтації, наприклад, „холодної війни“", – натякав він, додаючи, що світ знову буде приречений на безплідне протистояння через модернізацію всієї архітектури глобальної безпеки [Выступление ..., 2006]. Видається суперечливо, але не в путінській парадигмі, надто, коли він запевняв, що Росії конфронтація не потрібна в жодному вигляді і що вона в жодних "священних союзах" участі не братиме. Навряд чи хтось тоді відчув у цих словах погрозу і стратегічні наміри дестабілізації світового порядку в миролюбній обгортці, а закликаючи до "міжцивілізаційного діалогу", він насправді вимагав глобальних поступок щодо геополітичних зазіхань Москви [Выступление ..., 2006].

"Скажу прямо: не всі були готові до того, що Росія так швидко почне повертати собі економічне здоров'я та становище на світовій арені, – заявляв В. Путін. – ...Дехто готовий звинуватити нас у відродженні „неоімперських амбіцій“ або, як ми нещодавно чули, вигадали ще „енергетичний шантаж“" [Выступление ..., 2006]. Фактично ж відвертість кремлівського диктатора вже тоді була явкою з повинною і зізнанням про наміри. Вже тоді В. Путін означив серед ключових напрямів і векторів російської дипломатії не лише непохитну домінацію РФ на пострадянському просторі, а й принципову стратегічну взаємодію з Китаєм, у тому числі в рамках ШОС, відповідно до змін як в азійському регіоні, так і в цілому світі [Выступление ..., 2006]. Дещо згодом (6 вересня на Валдайському форумі в Ново-Огарьово) він додав, що й інші країни виявляють інтерес до роботи в ШОС, позаяк після руйнації біполярного світу є явна потреба в тому, щоб у світі з'явилися якісь центри сили та впливу, і це є просто об'єктивною реальністю [Стенографический отчет ..., 2006].

Також дипломатам РФ тоді (27 червня 2006 р.) В. Путіним на майбутнє було вказано й про необхідність максимально широкого втручання РФ у справи Азійсько-Тихоокеанського регіону, посилюючи свої впливи через АТЕС, АСЕАН та інші форуми, інститути та інструменти. Ще два з них також було чітко визначено наперед: Африка і Південна Америка, щодо яких у бік Заходу пролунало однозначне: "Час ексклюзивних „зон впливу“ пішов у минуле" [Выступление ..., 2006]. Невдовзі (17 липня у Санкт-Петербурзі) В. Путін конкретизував додатково держави, що увійшли у сферу геостратегічних інтересів РФ, а саме: Бразилія, Індія, Китай, Іран, Північна Корея, Мексика, ПАР та увесь Афросоюз, додаючи, що зростаючий економічний потенціал Росії дозволяє їй відігравати дедалі вагомішу роль у глобальному розвитку [Пресс-конференция ..., 2006].

Не міг не згадати В. Путін про крах біполярного світу в контексті глобальної безпеки і на пресконференції 17 липня 2006 р. у Санкт-Петербурзі за підсумками зустрічі голів держав та урядів "Групи восьми". Як і зазвичай, він зазначив, що світ не став безпечнішим, а натомість став менш прогнозованим. І саме тому усе людство, у тому числі й у рамках G8, виробляє архітектуру майбутніх міжнародних відносин з особливою роллю ООН. Щодо цього російський

президент заявив, що багато хто ставив під сумнів ефективність ООН після краху біполярного світу (особливо напередодні і під час іракської кризи), проте він знову забувся вказати, що цією людиною був саме він – В. Путін. Постфактум (по завершенні війни антисаддамівською коаліцією за участі ООН) він вже так не вважав, а натомість продемонстрував дива політичної мімікрії, коли заявив, що "оскільки ООН зайняла принципову позицію, вона зберігається". Ба більше, він облудливо проголосив, що РФ і США вже не вважали одна одну супротивниками, що у них багато у чому дуже близькі позиції і що, "захищаючи власні національні інтереси, ми завжди можемо знайти такий спосіб вирішення цих питань, який не веде до конфронтації, а веде до пошуку компромісу" [*Пресс-конференція ...*, 2006].

Зауважу також, що у тому ж таки 2006 р. один з ідеологів Кремля В. Сурков публічно розпочав ревізію нещодавньої російської минувшини і дійсності, наголосивши, що Росія (СРСР) змінила соціалістично-комуністичний напрям розвитку на демократичний не внаслідок її поразки у протистоянні з Заходом. "Не зайвим ще раз помітити: Росія приведена до демократії не „поразкою в холодній війні“, але європейською природою її культури. І ще раз: не було жодної поразки", – наголошував він [Сурков, 2006а]. Таку саму концепцію він обґрунтував і в своїй книжечці щодо поняття суверенної демократії [Сурков, 2006b]. Отже, ревізіонізм і реваншизм у Росії набирали обертів і відтоді прикривалися вже наративами "іншої демократії" та "інакшої європейськості" – російської, що ставилися в альтернативу Заходу.

Своєю чергою, напередодні Нового року В. Путін оголосив, що Росія має стати енергетичною наддержавою. "Заявка на лідерство у світовій енергетиці – це амбітне завдання. І для її вирішення недостатньо лише нарощувати обсяги виробництва та експорту енергоресурсів. Росія має стати ініціатором та „законодавцем мод“ в енергетичних інноваціях..." [*Ядерно-енергетическая ...*, 2006]. Його довірена особа і радник В. Сурков пояснив такий курс РФ словосполученням "енергетична наддержава", що означало: неконкурентоспроможність економіки становить загрозу суверенітету, Росії потрібно підвищувати свою конкурентоспроможність насамперед за рахунок розвитку ПЕК, який становить основу економіки РФ.

Саме на той час склалася надзвичайно сприятлива кон'юнктура для посилення енергетичної складової російської державності, для зміцнення збройних сил режиму і зовнішнього тиску. Світові ціни на нафту і газ надзвичайно підвищилися, потреба Європи в газі почала швидко зростати. З іншого боку, безперечною була і технологічна відсталість російських видобувних компаній, зношеність їх інфраструктури та ін. Росія тоді цілеспрямовано досягала головної мети: перевести свої відносини зі споживачами і з транзитерами російських вуглеводнів на ринкові принципи й у довгострокові контракти. Тож було вирішено інтегрувати російський ПЕК у світовий, отримавши для модернізації іноземні інвестиції й, водночас, використовувати російську зацікавленість у них для збільшення їхньої ж залежності від Росії.

У Кремлі знали з досвіду багатьох країн із сировинною економікою, що

побоювання втрати інвестицій, а також цінових стрибків і перебоїв поставок часто відбивають бажання сваритися чи тиснути на власника. Власне, саме тому В. Путін у своїй статті про порядок денний майбутнього саміту G8 висловився про "загальну енергетичну долю", яка передбачає "спільну відповідальність, загальні ризики та вигоди" [Ядерно-энергетическая ..., 2006]. Так розпочався процес ув'язнення Заходу в російській пастці енергоносіїв (енергетична голка) й, водночас, інвестицій ЄС у переозброєння і зміцнення світових амбіцій Росії. Крім того, поєднання наявної ядерної зброї та залежності від російських родовищ та трубопроводів, за розрахунком В. Путіна, зробило Росію ядерно-енергетичною наддержавою, що стала недоторканною настільки, наскільки це можливо у сучасному світі.

На цьому тлі поширення наративів "іншої (російської) демократії", "інакшої (російської) європейськості", іншого (російського) "полюсу" глобального світу та іншої (навколоросійської) моделі безпеки у формуванні багатополюсного світу тощо мусила настати певна узагальнююча концепція міжнародних відносин, до якої усі ці роки вів своєю риторикою президент Росії щодо руйнації двополярності та усталення так званої однополярності на планеті.

В. Путін обрав для оприлюднення свого бачення нового світового порядку та місця і ролі у ньому РФ сцену Мюнхенської конференції з питань політики безпеки, що збрала політиків, військових, підприємців, експертів із понад 40 країн світу. Його виступ 10 лютого 2007 р. у Мюнхені став, без перебільшення, знаковим. В. Путін, практично без узагальнюючих політологічно-дипломатичних преамбул, перейшов до теми сучасної світової рівноваги у власних редакції і розумінні, зауваживши, між іншим, що в Росії відбувся мирний перехід до демократії. Він, звично для себе, згадав, що ще лише два десятиліття тому світ був ідеологічно та економічно розколотий, а його безпеку гарантували величезні стратегічні потенціали двох наддержав (СРСР і США). Оце глобальне протистояння відсувало, на його думку, на периферію міжнародних відносин та порядку денного вкрай гострі економічні та соціальні питання, а натомість, як і всяка війна, війна холодна залишила сучасності й "снаряди, що не розірвалися" [Выступление ..., 2007]. Він пояснив, що мав на увазі: ідеологічні стереотипи, подвійні стандарти та інші шаблони блокового мислення. За цим В. Путін одразу ж заявив: "Однополярний світ, що пропонувався після „холодної війни“, теж не відбувся" [Выступление ..., 2007]. Але це твердження суперечило усьому ним сказаному до і після цієї фрази!

В. Путін також звинуватив США в односторонніх і нелегітимних діях, що часто не лише не розв'язали жодної проблеми, а й стали генератором нових людських трагедій та осередків напруженості. Він закинув Сполученим Штатам "майже нічим не стримуване, гіпертрофоване застосування сили у міжнародних справах, військової сили, сили, що вкидає світ у вир наступних один за одним конфліктів", унаслідок чого "стає неможливим і їхнє політичне вирішення" [Выступление ..., 2007]. В. Путін також висунув США, явно заходячи у суперечку зі своїми попередніми твердження про дієву співпрацю

з Вашингтоном на засадах компромісів та узгодження з нормами ООН, обвинувачення у зневазі до основоположних принципів міжнародного права й у тому, що "окремі норми та, по суті, чи не вся система права однієї держави, перш за все, звичайно, Сполучених Штатів, переступила свої національні кордони у всіх сферах: і в економіці, і в політиці, і в гуманітарній сфері – і нав'язується іншим державам" [Выступление ..., 2007]. Але й тут російський президент брехав, адже йому було достеменно відомо, що США вели бойові дії в Іраку та Афганістані за рішенням ООН, а в Косові більшість підтримувала миротворчу операцію у цій країні. Він також маніпулятивно стверджував, що "у міжнародних справах все частіше трапляється прагнення вирішити те чи інше питання, виходячи з так званої політичної доцільності, яка заснована на поточній політичній кон'юнктурі" [Выступление ..., 2007]. А це, за його словами, вкрай небезпечно і веде до того, що ніхто вже не почувається у безпеці, позаяк ніхто не може сховатися за міжнародним правом. З огляду на сказане, він погрожував світові каталізацією перегонів озброєнь і підживленням потягу низки країн до володіння зброєю масового знищення. Згадуючи, до того ж, про принципово нові загрози, які й раніше були відомі, але що набувають глобального характеру (такі як тероризм), В. Путін висловив переконання: "Ми підійшли до того рубіжного моменту, коли маємо серйозно замислитися над усією архітектурою глобальної безпеки" [Выступление ..., 2007]. Фактично ж, це звучало як ультиматум до перегляду світової системи безпеки і місця в ній Росії.

Тож В. Путін вимагав так званого "пошуку розумного балансу між інтересами всіх суб'єктів міжнародного спілкування", посилаючись на "міжнародний ландшафт", який відчутно і швидко змінюється за рахунок динамічного розвитку цілої низки держав та регіонів [Выступление ..., 2007]. Він заявив, що не варто сумніватися в економічному потенціалі нових центрів світового зростання, який неминуче конвертуватиметься у політичний вплив та зміцнюватиме багатополарність (такими державами він, звісно ж, називав стратегічних партнерів по групі БРІК – Індію, Китай, Бразилію і саму Росію). "Єдиним механізмом прийняття рішень щодо застосування військової сили як останнього доводу може бути лише Статут ООН. [...] І не потрібно підмінювати Організацію Об'єднаних Націй ні НАТО, ні Євросоюзом", – ставив вимогу В. Путін [Выступление ..., 2007]. А це означало – нескінченні дискусії в пошуку компромісів, а насправді – поширювання у світі керованого Росією та її сателітами хаосу. Він також, тонко маніпулюючи потенційною небезпекою дестабілізації міжнародних відносин, торкнувся теми "очевидного застою" у сфері роззброєння. Йшлося про заборону військово-космічних розробок, забезпечення наступності процесу скорочення ядерних озброєнь на стратегічних носіях, розгортання елементів системи протиракетної оборони в Європі, дотримання Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та багатостороннього режиму контролю за ракетними технологіями тощо. Насправді ж В. Путін маніпулював і брехав, адже добре знав, що США не розробляли нову стратегічну зброю вже понад два десятиліття (Росія ж

нещодавно випробувала РТ-2ПМ2 "Тополь-М" /за класифікацією НАТО – SS-27 Sickie V/, який уже був розміщений у шахтах та на мобільних установках).

В. Путін обурювався з приводу появи у Болгарії та Румунії т. зв. легких американських передових воєнних баз: "Виходить, що НАТО висуває свої передові сили до наших державних кордонів" [*Выступление ...*, 2007]. І тут він демонстрував відверте словесне крутіство, намагаючись маніпулювати розширенням НАТО до кордонів РФ і роблячи вигляд не розуміння, що фактично відбувалося не розширення Альянсу, а самовизначення демократичних держав, які хотіли піти таким шляхом, і що НАТО приймає до свого складу лише ті держави, які самі просяться приєднатися до нього. Приєднання ж країн Східної Європи до НАТО зумовлювалося насамперед їхнім прагненням сталих спокою і безпеки та побоюванням саме Росії, її агресії. Насправді ж, метою цих пафосних хитрощів було загальмування і скорочення розриву в новітніх озброєннях між РФ і США, вигравання часу для переозброєння і зміцнення ЗС Росії та економічного, енергетичного і дипломатичного тиску на держави Південної і Східної Європи, Близького Сходу та Центральної Азії з метою залучення їх до військово-політичної орбіти впливів РФ.

Окремі претензії було висунуто В. Путіним й на адресу ОБСЄ, яку було звинувачено у втручанні у внутрішні справи інших країн, "тим паче, нав'язування цим державам того, як вони повинні жити і розвиватися" [*Выступление ...*, 2007]. Отже, президент РФ намагався уникнути претензій щодо дотримання в країнах-членах міжнародних норм у галузі прав людини (в РФ щойно відбувся геноцид у Чечні, ухвалено дискримінаційний закон про неурядові організації, а також вбито опозиційну журналістку А. Політковську). Зрештою, В. Путін завершив свою 32 хвилинну промову тим, чим і був просякнутий увесь його виступ, – ультиматумом і поставленням світового співтовариства перед фактом того, що РФ, за потреби, нехтуватиме міжнародними нормами і зобов'язаннями. "Росія – країна з більш ніж тисячолітньою історією, і практично завжди вона користувалася привілеєм проводити незалежну зовнішню політику. Ми не збираємося зраджувати цій традиції і сьогодні", – заявив наприкінці він [*Выступление ...*, 2007].

Ця промова В. Путіна стала точкою відліку нової холодної війни, яку Росія, що зміцніла ("встала з колін") на газо- та нафтодоларах, оголосила США і Заходу. Той виступ про руйнацію біполярного світу й неможливість існування однополярного, натомість, був більше подібний до промови людини з біполярним розладом (що, власне, і є ознакою психозу). Ця тирада свідчила про те, що Кремль готується до протистояння із т. зв. колективним Заходом. Невдовзі речник Кремля Д. Песков прокоментував виступ свого шефа заявою, що настав час для Росії кинути рукавичку. Бурхлива, самовпевнена і сповнена ворожості атака глави РФ на США приголомшила десятки присутніх у залі західних міністрів і політиків, включаючи іранського ядерного переговорника А. Ларіджані, міністра оборони США Р. Гейтса, делегацію американського Конгресу та сенаторів США Д. Лібермана, Л. Грема і Д. Маккейна, який згодом

зазначив, що ця промова була "найагресивнішою з виступів російського лідера з часів закінчення холодної війни", додавши, що вона була конфронтаційною, а деякі зауваження межували з параноєю [Putin ..., 2007]. Сенатор Д. Ліберман, зі свого боку, зауважив, що більша частина звернення В. Путіна була "риторикою холодної війни", а його коментарі щодо Ірану були "обурливими" та "провокаційними" [Ricks et al., 2007].

Білий дім відреагував різко. "Ми здивовані і розчаровані коментарями президента Путіна, – сказав у заяві речник Г. Джондро. – Його звинувачення помилкові. Ми очікуємо продовження співпраці з Росією у сферах, важливих для міжнародного співтовариства, таких як боротьба з тероризмом і зменшення поширення та загрози зброї масового знищення" [Ricks et al., 2007]. Генеральний секретар НАТО Яап де Гооп Сгеффер, який також був присутній на зустрічі, висловив розчарування словами В. Путіна і додав, що НАТО і Сполучені Штати були відвертими у своїх комунікаціях з Москвою щодо розширення НАТО на схід і чітко дали зрозуміти, що такі кроки не слід тлумачити як загрозу безпеці [Ricks et al., 2007]. Видається досить дивним здивування західних політиків мовою ворожнечі В. Путіна й створюється враження, що досі вони не чули, не відстежували чи не зважали на його багаторічну подібну риторику щодо однополярного світу в самій Росії та в країнах Глобального Півдня.

Чи не одразу після свого виступу у Мюнхені В. Путін здійснив чергове турне в країні Близького Сходу й 13 лютого, перебуваючи в столиці Йорданії Аммані, в контексті згадки про свою мюнхенську промову, додав, що в США використовували неіснуючу російську загрозу для вибивання додаткових грошей з Конгресу на військові потреби для того, аби вести бойові дії в Іраку, в Афганістані, для того, щоб будувати дорогу систему протиракетної оборони. Виходячи зі спонук своїх мюнхенських демаршів, В. Путін обурювався тим, що система балансу, система відносин у світі, як він вважав, порушувалася вже давно. "У нас і не було нового світоустрою, тому що ми здебільшого жили в умовах біполярної системи та протистояння двох великих наддержав та так званих таборів. І іншого світопорядку, демократичного, так і не було створено", – продовжував він свою мюнхенську мантру [Ответы на вопросы ..., 2007].

Кремль і надалі залякував світ і сусідів. Так, в Огляді зовнішньої політики Росії від 27 березня 2007 р. МЗС РФ вказувало Латвії та Естонії (в контексті їхнього російськомовного населення), що кардинальне покращення їх політичного тла залежатиме від готовності враховувати російські інтереси й стурбованості. Йшлося, зокрема, й про питання договірно-правового оформлення кордонів з РФ та можливих територіальних претензій. Державам-членам СНД згадалося, що вони є головним пріоритетом російської зовнішньої політики і саме там концентруються інтереси РФ в сфері безпеки та економіки. Окремо Білорусі, Казахстану та Україні нагадано про необхідність повноформатно інтегруватися до ЄП, що створювала Москва. Осібно наголошено, що Україна є ключовим стратегічним інтересом зовнішньої політики Росії. Усі різні геополітичні фактори

тут вважалися Кремлем наносними, що "має минуще значення і буде долатися за мірою становлення сучасної стійкої архітектури міжнародних відносин", а "стан російсько-українських відносин проектується на процеси на всьому просторі СНД і на європейському континенті в цілому" [Обзор ..., 2007]. Відтак в МЗС РФ безапеляційно окреслили свої найближчі сфери впливу, ключовою з яких прямо визначалася Україна.

Щодо цього було надіслано недвозначний сигнал і в бік НАТО, яке "залишається геополітичним і силовим фактором, що впливає на становище в сфері безпеки при наших кордонах" [Обзор ..., 2007]. Ба більше, Росія висунула цілком відкриту ультимативну погрозу, навіть не загорнуту в обгортку дипломатичної мови. "Розширювальні плани НАТО (у тому числі щодо прискореного прийому Грузії, України), наближення військової інфраструктури до російських кордонів (створення баз у Румунії та Болгарії), нератифікація Угоди про адаптацію ДЗЗСЄ (Договору про звичайні збройні сили в Європі) неминуче ускладнюють наші відносини", – наголошувалося в Огляді зовнішньої політики РФ [Обзор ..., 2007].

Принагідно зазначимо, що незабаром (з липня 2007 р.) саме Російська Федерація запровадить односторонній мораторій на виконання Договору про звичайні збройні сили в Європі, що фактично призвело до ліквідації найбільш дієвого механізму контролю над звичайними озброєннями в Європі [О приостановлении ..., 2007].

Тим часом у спектрі зусиль з об'єднання навколо Росії, перш за все держав-ізоїв з авторитарними системами правління, В. Путін відвідав у жовтні того ж року Іран. Даючи в Тегерані інтерв'ю, він окремо зупинився на питанні розширення НАТО на схід й одразу ж наголосив, що в Кремлі до цього процесу ставляться вкрай негативно. Й, звісно, В. Путін не оминув нагоду обумовити свій концепт багатополярного світу, вказуючи, що він "глибоко переконаний, що однополярний світ, навіть якщо хтось хотів би його реалізувати як модель, уже не відбувся. Можна констатувати, що цього не сталося" [Интервью ..., 2007]. Приклади Афганістану та Іраку, на його думку, лише підтверджували цю тезу. На противагу ж, В. Путін, як і задумано було з пропагандистською метою, пропонував посилити роль і значення ООН, яка й дала США і союзникам мандат на проведення там антитерористичних операцій. Шпаринка облудливої маніпуляції полягала в тому, що В. Путіну, як нікому іншому, було відомо, що власних збройних потуг ця міжнародна організація не має, а отже, була і залишається безсилою у приборканні потужних озброєних і агресивних руйнівників сталості чи то локального, чи то планетарного обширу. А отже, його геополітичний маневр полягав у тому, аби в перспективі вичавити США (НАТО) з безпекового порядку денного й з подачі тієї ж ООН заповнити вакуум, що утворився би, і розпочати опановувати глобальний простір російськими силами, засобами і впливами.

Висновки. Отже, В. Путін, маніпулюючи нарративами "однополярності"/

"багатополярності", уже на початку XXI ст. своєю публічною риторикою вказував на домагання особливого місця і сфер впливу РФ на планеті через демонтаж існуючої світової системи безпеки й фактично наприкінці 2007 року оголосив про початок Кремлем нової холодної війни.

Довго очікувати початку поетапного втілення в життя подібної геостратегії та показового прикладу того, що погрози і виклики В. Путіна, які було комплексно викладено ним у Мюнхені, не порожні слова, а нова холодна війна – не політичний блеф і не примара з минулого, не довелося. Уже наступного – 2008 року РФ чи не одразу ж завдала потужного попереджувального удару по російсько-українських взаєминах у військовій сфері, денонсувавши 12 лютого угоду про засоби попередження про ракетний напад і контроль космічного простору [Урядовий ..., 2008]. У квітні через тиск Кремля Україні та Грузії на Бухарестському саміті НАТО відмовлять у приєднанні до програми вступу до Альянсу. Саме там В. Путін виголосив у бік Д. Буша свою, тепер уже знакову, тираду про Україну. "Ти ж розумієш, Джордж, що Україна – це навіть не держава! Що таке Україна? Частина її територій – це Східна Європа, а частина, і значна, подарована нами!", – пригрозив розлючений В. Путін на закритому засіданні Ради "Росія–НАТО" і додав, що у разі вступу в НАТО Україна припинить своє існування як єдина держава [Путін ..., 2008].

Уже з початком серпня Російська Федерація розпочала швидкоплинну війну проти Грузії, внаслідок якої ця кавказька республіка на довгі десятиліття втратила Абхазію і Південну Осетію. Також Москва розпочала газову війну з Києвом, до вгамування якої було втягнуто ЄС. У грудні ж того року Україні було остаточно відмовлено у приєднанні до "Плану дій щодо набуття членства" в НАТО через небажання Німеччини та Франції псувати взаємини з Росією і прихід до влади у США Б. Обами, який побоювся загострювати протистояння з В. Путіним (формальним приводом для відмови Україні стала її політична нестабільність). І хоча номінально з 7 травня 2008 р. на чолі РФ внаслідок примітивної рокировки став Д. Медведєв, під його президентською маскою швидкоплинних чотири роки завжди окреслено виднілася фігура прем'єр-міністра В. Путіна, який у 2012 р. офіційно знову повернеться у президентське крісло. Потім – у 2014 року була незаконна окупація Росією Криму і початок нею бойових дій на Сході України, прихована участь РФ у війнах на Близькому Сході та таємна співпраця з "Ісламською державою", а у 2015 р. відбулася й відкрита інтервенція ЗС Росії у Сирії тощо [Popescu et al., 2018].

Публічна риторика В. Путіна періоду 2000–2008 рр., а надто його Мюнхенська промова 2007 року, коли він більш ніж відверто вказував на зміну подальшої зовнішньополітичної діяльності РФ, її перехід на агресивні рейки та до стратегії відновлення холодної війни, створення блоку країн-сателітів (з т. зв. вісі зла) і демонтажу існуючої системи світової безпеки є яскравим свідченням короткозорості світового та українського політикуму. Подальші агресії в Грузії, Сирії, Україні, на Близькому Сході і в Азійсько-Тихоокеанському регіоні загалом, створення коаліції протистояння Заходу (РФ, КНД, Іран, КНДР, Венесуела та ін. на базі БРІКС і ШОС) є яскравим прикладом недалекоглядності світової спільноти.

Ідеться, власне, й про те, що до лютого 2022 р., коли Росія розпочала тотальну війну проти України, яка перетворилася на глобальну проксівійну, офіційна Москва фактично попереджала про початок своєї нової геостратегії глобального переділу світового порядку. Геополітика і гранд-стратегія Росії визначально були спрямовані саме у руйнівному намірі дегуманізації людства та чим далі набирали тактики і засобів необґрунтованої, нестримної і безкарної сваволі. Війна з Україною остаточно зруйнувала залишки притомного чи здорового прагматизму у зовнішній політиці Кремля. У липні 2024 р. В. Путін в одному зі своїх виступів резюмував порядок денний російської гранд-політики як частину "болісного процесу" щодо повалення "класичного колоніалізму" й очолюваного США світового порядку, закликаючи покінчити з "монополією" Вашингтона і Заходу на встановлення правил глобального дорожнього руху [Gabuev et al., 2024]. Оскільки В. Путін сприймає це протистояння як частину ширшої конфронтації із Заходом, він прагне підірвати позиції Заходу / НАТО, уособленого США, скрізь, де тільки може, зокрема, шляхом підриву різних аспектів існуючих глобальних інституцій та сприяння (у власних далекоглядних зазіханнях і намірах) посиленню китайського, індійського, бразильського тощо викликів американській гегемонії.

Певною мірою така логіка геополітичного й глобального економічного мислення не позбавлена рації як субконтинентальних (Азія, глобальний Південь, Пан-Америка, Сахель), так і національних інтересів, якби не виходила за межі трансформації сучасної системи безпеки на засадах міжнародного права і реформи, наприклад ООН, до доведення планети у стан нової холодної війни у XXI ст. з усвідомленим намаганням окремих країн (путіністської Росії та аятолістського Ірану) шляхом гарячої війни занурити світ у прірву перманентної невизначеності, у стан керованого ними кривавого цивілізаційного хаосу та глобальної екзистенційної бійні вже не автократії з демократією, а усіх проти всіх.

Перспективи подальших досліджень. Отже, комплексні дослідження та аналіз публічної риторики В. Путіна та інших автократичних лідерів є не лише актуальними з огляду ретроспективи, а й дають змогу узагальнити їхню маніпулятивно-пропагандистську тактику, що проливає світло на перспективу геостратегії держав з подібними режимами, зокрема РФ. Подальші події в зовнішній політиці Кремля підтверджують такі висновки. Тож, вочевидь, при державних структурах (як, наприклад, МЗС та РНБО) мають бути створені відповідні аналітичні підрозділи, які б у режимі безпосередньої присутності моніторили, зіставляли, узагальнювали та аналізували публічну риторику лідерів (вищих посадових осіб) держав, що становлять гіпотетичну і наявну загрозу національній безпеці, тобто – своєрідні сейсмологічні центри аналітики і прогнозування можливих локальних політичних "землетрусів" і глобальних тектонічних геополітичних зрушень з метою вироблення запобіжників і комплексу дій (у синтезі з даними розвідки тощо) задля унеможливлення чи підготовки до майбутніх змін на міжнародній арені.

Бібліографічні посилання

- Антон Бутейко: *Росія зацікавлена в дестабілізації України*. (2003, Жовтень). BBC Ukrainian.com. <http://surl.li/bbacch>
- Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности*. (2007, Февраль 10). Президент России. <http://surl.li/bpinrc>
- Выступление и ответы на вопросы на Деловом саммите АТЭС*. (2003, Октябрь 19). Президент России. <http://surl.li/hbnfxt>
- Выступление на совещании с послами и постоянными представителями Российской Федерации*. (2006, Июнь 27). Президент России. <http://surl.li/pnsbvn>
- Вступительное слово и ответы на вопросы на встрече с преподавателями и студентами Киевского национального университета имени Тараса Шевченко*. (2003, Январь 28). Президент России. <http://surl.li/qrdwx>
- Интервью греческим телекомпаниям "НЕТ-ТВ" и "МЕГА"*. (2001, Декабрь 5). Президент России. <http://surl.li/fndmxq>
- Интервью индийской газете "Хинду"*. (2004, Декабрь 3). Президент России. <http://surl.li/ligmsc>
- Интервью индийским газете "Хинду" и телеканалу "Стар-ТВ"*. (2002, Декабрь 2). Президент России. <http://surl.li/oa9ohq>
- Интервью Иранскому гостелерадио и информационному агентству ИРНА*. (2007, Октябрь 16). Министерство иностранных дел Российской Федерации. <http://surl.li/xqcrplu>
- Интервью китайским газетам "Жэньминь Жибао", "Юный корреспондент Китая" и Центральному телевидению Китая*. (2004, Октябрь 13). Президент России. <http://surl.li/eqggeo>
- Интервью представителям турецких СМИ*. (2004, Сентябрь 1). Президент России. <http://surl.li/rzxtpe>
- Интервью телеканалу "Аль-Джазира"*. (2003, Октябрь 16). Президент России. <http://surl.li/implqay>
- Интервью украинским телеканалам "УТ-1", "Интер" и "1+1"*. (2004, Октябрь 26). Президент России. <http://surl.li/cgxduk>
- Интервью чилийской телекомпании "Канал 13" и газете "Эль Меркурио"*. (2004, Ноябрь 18). Президент России. <http://surl.li/lpjtfw>
- Киссинджер, Г. (2013). *О Китае*. Москва: Астрель.
- Концепция внешней политики Российской Федерации*. (2000). Электронный фонд правовой и нормативно-технической документации справочных систем. <http://surl.li/dlpbkf>
- Обзор внешней политики Российской Федерации*. (2007, Март 27). Министерство иностранных дел Российской Федерации. <http://surl.li/rznwtq>
- Ответы на вопросы на Всемирном конгрессе информационных агентств "Информация: вызовы XXI века"*. (2004, Сентябрь 24). Президент России. <http://surl.li/kwoelp>

- Ответы на вопросы российских журналистов по завершении визитов в страны Ближнего Востока.* (2007, Февраль 13). Министерство иностранных дел Российской Федерации. <http://surl.li/bgctvu>
- Пресс-конференция для российских и иностранных журналистов.* (2004, Декабрь 23). Президент России. <http://surl.li/slymqq>
- Пресс-конференция по итогам встречи глав государств и правительств "Группы восьми".* (2006, Июль 17). Президент России. <http://surl.li/fqtquu>
- Пресс-конференция по итогам сессии Совета коллективной безопасности организации Договора о коллективной безопасности.* (2005, Июнь 23). Президент России. <http://surl.li/rakrbv>
- Путін: ти ж розумієш, Джордж, що Україна – це навіть не держава!* (2008, Квітень 7). УНІАН. <http://surl.li/mxmpbt>
- Стенографический отчет о встрече с участниками третьего заседания Международного дискуссионного клуба "Валдай".* (2006, Сентябрь 9). Президент России. <http://surl.li/lieqdw>
- Сурков, В. (2006а). Национализация будущего (полная версия). *Владислав Юрьевич Сурков – серый кардинал российской политики, 6 декабря.* <http://surl.li/dpkxbn>
- Сурков, В. Ю. (2006b). *Суверенитет – это политический синоним конкурентоспособности.* Москва: ЛЕНАНД.
- О приостановлении Российской Федерацией действия договора об обычных вооруженных силах в Европе и связанных с ним международных договоров. Указ Президента Российской Федерации (2007, Июль 13) (Россия). Официальный интернет-портал правовой информации. <http://surl.li/emhtdw>
- Урядовий кур'єр.* (2008, Березень 5).
- Церемония вручения ордена Дружбы Премьер-министру Малайзии Махатхури Мохамаду.* (2003, Август 5). Президент России. <http://surl.li/mrnikf>
- Ядерно-энергетическая держава.* (2006, Март 20). Известия. <http://surl.li/ealwnt>
- Gabuev, A., & Stuenkel, O. (2024). The Battle for the BRICS. *Foreign Affairs, September 24.* <http://surl.li/wtcepb>
- Cohen, S. B. (2003). *Geopolitics of the World System.* Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.
- Popescu, N., & Secieru, S. (2018). Russia's return to the Middle East Building sandcastles? *Chaillot Paper. European Union Institute for Security Studies, 146, July.* <http://surl.li/mfqctf>
- President Putin's visit to India December 3–5, 2002.* (2002, December 4). Ministry of External Affairs. Government of India. <http://surl.li/tbiqzy>
- Putin visit aims to boost India ties.* (2002, December 3). CNN. <http://surl.li/pedmkw>
- Putin hits at US for triggering arms race.* (2007, February 11). The Guardian. <http://surl.li/vkfqln>
- Ricks, T. E., & Whitlock, C. (2007). Putin Hits U.S. Over Unilateral Approach. *The Washington Post. February 11.* <http://surl.li/tyhfbc>

References

- Anton Buteiko: Rossiia zatsikavlena v destabilizatsii Ukrainy* [Anton Buteyko: Russia is trapped in the destabilization of Ukraine]. (2003, Zhovten). BBC Ukrainian.com. <http://surl.li/bbacch> [in Ukrainian].
- Vystuplenie i diskussiya na Myunhenskoj konferentsii po voprosam politiki bezopasnosti* [Speech and discussion at the Munich Security Conference]. (2007, Fevral 10). Prezident Rossii. <http://surl.li/bpinrc> [in Russian].
- Vystuplenie i otvety na voprosy na Delovom sammite ATES* [Speech and Q&A at the APEC Business Summit]. (2003, Oktyabr 19). Prezident Rossii. <http://surl.li/hbnfxt> [in Russian].
- Vystuplenie na soveshanii s poslami i postoyannymi predstavitelyami Rossijskoj Federacii* [Speech at a meeting with ambassadors and permanent representatives of the Russian Federation]. (2006, Iyun 27). Prezident Rossii. <http://surl.li/pnsbvn> [in Russian].
- Vstupitelnoe slovo i otvety na voprosy na vstreche s prepodavatelyami i studentami Kievskogo nacionalnogo universiteta imeni Tarasa Shevchenko* [Opening remarks and answers to questions at a meeting with teachers and students of the Taras Shevchenko National University of Kyiv]. (2003, Yanvar 28). Prezident Rossii. <http://surl.li/qrddwx> [in Russian].
- Intervyu grecheskim telekompaniyam "NET-TV" y "MEGA"* [Interview with Greek TV companies "NET-TV" and "MEGA"]. (2001, Dekabr 5). Prezident Rossii. <http://surl.li/fndmxq> [in Russian].
- Intervyu indijskoj gazete "Hindu"* [Interview with the Indian newspaper "The Hindu"]. (2004, Dekabr 3). Prezident Rossii. <http://surl.li/ligmsc> [in Russian].
- Intervyu indijskoj gazete "Hindu" i telekanalu "Star-TV"* [Interview with the Indian newspaper "Hindu" and the TV channel "Star-TV"]. (2002, Dekabr 2). Prezident Rossii. <http://surl.li/oayohq> [in Russian].
- Intervyu Iranskomu gosteleradio i informacionnomu agentstvu IRNA* [Interview with Iranian State Radio and Television and IRNA News Agency]. (2007, Oktyabr 16). Ministerstvo inostrannyh del Rossijskoj Federacii. <http://surl.li/xqcplu> [in Russian].
- Intervyu kytajskim gazetam "Zhenmin Zhibao", "Yunyj korrespondent Kitaya" i Centralnomu tevideniyu Kitaya* [Interview with Chinese newspapers "Renmin Ribao", "Young Correspondent of China" and China Central Television]. (2004, Oktyabr 13). Prezident Rossii. <http://surl.li/eqggeo> [in Russian].
- Intervyu predstavitelyam tureckih SMI* [Interview with Turkish media representatives]. (2004, Sentyabr 1). Prezident Rossii. <http://surl.li/rzxtpe> [in Russian].
- Intervyu telekanalu "Al-Dzhazira"* [Interview with Al Jazeera TV channel]. (2003, Oktyabr 16). Prezident Rossii. <http://surl.li/mplqay> [in Russian].
- Intervyu ukrainskim telekanalam "UT-1", "Inter" i "1+1"* [Interview with Ukrainian TV channels UT-1, Inter and 1+1]. (2004, Oktyabr 26). Prezident Rossii. <http://surl.li/cgxdxk> [in Russian].
- Intervyu chilijskoj kompanii "Kanal 13" i gazete "El Merkurio"* [Interview with Chilean TV Channel 13 and El Mercurio newspaper]. (2004, Noyabr 18). Prezident Rossii. <http://surl.li/lpjtfw> [in Russian].
- Kissindzher, H. (2013). *O Kitae* [About China]. Moskva: Astrel. [in Russian].

- Konceptiya vneshnej politiki Rossijskoj Federacii* [Concept of the foreign policy of the Russian Federation]. (2000). Elektronnyj fond pravovoj i normativno-tehnicheskoy dokumentacii spravocnyh sistem. <http://surl.li/dlpbkf> [in Russian].
- Obzor vneshnej politiki Rossijskoj Federacii* [Review of the foreign policy of the Russian Federation]. (2007, Mart 27). Ministerstvo inostrannyh del Rossijskoj Federacii. <http://surl.li/rznwtq> [in Russian].
- Otveti na voprosy na Vsemirnom kongresse informacionnyh agentstv "Informaciya: vyzovy XXI veka"* [Answers to questions at the World Congress of News Agencies "Information: Challenges of the 21st Century"]. (2004, Sentyabr 24). Prezident Rossii. <http://surl.li/kwoelp> [in Russian].
- Otveti na voprosy rossijskih zhurnalistov po zavershenii vizitov v strany Blizhnego Vostoka* [Answers to questions from Russian journalists after visits to Middle Eastern countries]. (2007, Fevral 13). Ministerstvo inostrannyh del Rossijskoj Federacii. <http://surl.li/bgctvu> [in Russian].
- Press-konferenciya dlya rossijskih i inostrannyh zhurnalistov* [Press conference for Russian and foreign journalists]. (2004, Dekabr 23). Prezident Rossii. <http://surl.li/slymqq> [in Russian].
- Press-konferenciya po itogam vstrechi glav gosudarstv i pravitelstv "Gruppy vosmi"* [Press conference following the meeting of the heads of state and government of the Group of Eight]. (2006, Ijul 17). Prezident Rossii. <http://surl.li/fqtquu> [in Russian].
- Press-konferenciya po itogam sessii Soveta kollektivnoj bezopasnosti organizacii Dogovora o kollektivnoj bezopasnosti* [Press conference following the session of the Collective Security Council of the Collective Security Treaty Organization]. (2005, Iyun 23). Prezident Rossii. <http://surl.li/rakrbv> [in Russian].
- Putin: ty zh rozumiiesh, Dzhordzh, shcho Ukraina – tse navit ne derzhava!* [Putin: you do understand, George, that Ukraine is not even a state!]. (2008, Kviten 7). UNIAN. <http://surl.li/mxmpbt> [in Ukrainian].
- Stenograficheskij otchet o vstreche s uchastnikami tretogo zasedaniya Mezhdunarodnogo diskussionnogo kluba "Valdaj"* [Verbatim report of the meeting with participants of the third session of the Valdai International Discussion Club]. (2006, Sentyabr 9). Prezident Rossii. <http://surl.li/liedqw> [in Russian].
- Surkov, V. (2006a). *Natsionalizaciya budushogo (polnaya versiya)* [Nationalization of the Future (full version)]. *Vladislav Yurevich Surkov – seryj kardinal rossijskoj politiki, 6 dekabrya*. <http://surl.li/dpkbsn> [in Russian].
- Surkov, V. Yu. (2006b). *Suverenitet – eto politicheskij sinonim konkurentosposobnosti* [Sovereignty is a political synonym for competitiveness]. Moskva: LENAND. [in Russian].
- O priostanovlenii Rossijskoj Federaciej dejstviya dogovora ob obychnyh vooruzhennyh silah v Evrope i svyazannyh s nim mezhdunarodnyh dogovorov [On the suspension by the Russian Federation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and related international treaties. Decree of the President of the Russian Federation]. Ukaz Prezidenta Rossijskoj Federacii (2007, Ijul 13) (Rossiya). Oficialnyj internet-portal pravovoj informacii. <http://surl.li/emhtdw> [in Russian].
- Uriadovyj kurier* [Government Courier]. (2008, Berezen 5) [in Ukrainian].

- Ceremoniya vrucheniya ordena Druzhby Premer-ministru Malajzii Mahathiru Mohamadu* [Ceremony of awarding the Order of Friendship to Malaysian Prime Minister Mahathir Mohamad]. (2003, Avgust 5). Prezident Rossii. <http://surl.li/mrnkif> [in Russian].
- Yaderno-energeticheskaya derzhava* [Nuclear power state]. (2006, Mart 20). Izvestiya. <http://surl.li/ealwnt> [in Russian].
- Gabuev, A., & Stuenkel, O. (2024). The Battle for the BRICS. *Foreign Affairs*, September 24. <http://surl.li/wtcepb>
- Cohen, S. B. (2003). *Geopolitics of the World System*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.
- Popescu, N., & Secrieru, S. (2018). Russias return to the Middle East Building sandcastles? *Chaillot Paper. European Union Institute for Security Studies*, 146, July. <http://surl.li/mfqctf>
- President Putin's visit to India December 3–5, 2002*. (2002, December 4). Ministry of External Affairs. Government of India. <http://surl.li/tbiqzy>
- Putin visit aims to boost India ties*. (2002, December 3). CNN. <http://surl.li/pedmkw>
- Putin hits at US for triggering arms race*. (2007, February 11). The Guardian. <http://surl.li/vkfqln>
- Ricks, T. E., & Whitlock, C. (2007). Putin Hits U.S. Over Unilateral Approach. *The Washington Post*. February 11. <http://surl.li/tyhfbc>

Стаття надійшла до редакції 26.09.2024